

НЕОБГРУНТОВАНІСТЬ ПІДОЗРИ ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ОСКАРЖЕННЯ

Чистякова Анастасія Сергіївна,

orcid.org/0009-0008-9495-8143

кандидат юридичних наук, адвокат

Дискусія щодо меж судового контролю під час оскарження повідомлення про підозру в порядку п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК, зводиться, по суті, до двох абсолютно протилежних підходів: 1) обґрунтованість підозри має бути предметом перевірки в порядку п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК; та 2) перевірка обґрунтованості повідомлення про підозру виходить за межі судового контролю в порядку п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК.

Судова практика з оскарження повідомлень про підозру характеризується наступними специфічними ознаками: 1) скарг в порядку п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України стає кількісно більше (в порівнянні з початком функціонування норми п. 10 ст. 303 КПК України); 2) підставами для оскарження є не тільки порушення формально-процедурних вимог, але і сутнісні / змістовні дефекти повідомлення про підозру. При цьому слід вважати правильною практику слідчих суддів, які не обмежуються виключно аналізом / оцінкою процедурних моментів під час розгляду скарг в порядку п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК, але також аналізують/оцінюють обґрунтованість підозри з позиції достатності доказів. Адже повідомлення про підозру обов'язково здійснюється у випадку наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення (п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК). А слідчий суддя здійснює судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні (п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК), оцінює кожен доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття процесуального рішення (ч. 1 ст. 94 КПК). Крім того відповідно до ст. 17 КПК підозра, обвинувачення не можуть ґрунтуватися на доказах, отриманих незаконним шляхом. Це означає, що докази, які обґрунтовують підозру є предметом оцінки на стадії досудового розслідування і скарги в порядку п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК передбачають здійснення такого судового контролю. Однак чи повинна сама обґрунтованість завершуватись перевіркою достатності доказів для повідомлення про підозру? Чи не повинна обґрунтованість підозри включати й перевірку правильності кваліфікації дії особи? Чи може слідчий суддя контролювати правильність кваліфікації дій особи на цьому етапі досудового розслідування? У статті аналізується останні тенденції скарг в порядку п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК та надаються відповіді на поставлені питання.

Ключові слова: повідомлення про підозру, оскарження, стандарт достатніх підстав, захист, досудове розслідування, адвокат, кримінальне провадження, прокурор.

Chystiakova Anastasiia. Groundlessness of suspicion as a ground for appeal

The discussion on the limits of judicial control when challenging a notice of suspicion under clause 10, part 1, Article 303 of the CPC is essentially reduced to two completely opposite approaches: 1) the validity of the suspicion should be subject to verification in accordance with clause 10, part 1, Article 303 of the CPC; and 2) verification of the validity of the notice of suspicion is beyond the scope of judicial control in accordance with clause 10, part 1, Article 303 of the CPC.

The court practice of appealing against notices of suspicion is characterized by the following specific features: 1) the number of complaints under clause 10, part 1, Article 303 of the CPC of Ukraine is increasing (compared to the beginning of the functioning of the provision of clause 10, Article 303 of the CPC of Ukraine); 2) the grounds for appeal are not only violations of formal procedural requirements, but also substantive / substantive defects of the notice of suspicion. At the same time, it should be considered correct that investigating judges do not limit themselves to analyzing/evaluating procedural issues when considering complaints in accordance with

clause 10 of part 1 of Article 303 of the CPC, but also analyze/evaluate the validity of the suspicion from the standpoint of the sufficiency of evidence. After all, a notice of suspicion must be served if there is sufficient evidence to suspect a person of committing a criminal offense (clause 3, part 1, Article 276 of the CPC). And the investigating judge exercises judicial control over the observance of the rights, freedoms and interests of persons in criminal proceedings (Article 3(1)(18) of the CPC), evaluates each evidence in terms of relevance, admissibility, reliability, and the totality of the collected evidence in terms of sufficiency and interconnection for making a procedural decision (Article 94(1) of the CPC). In addition, according to Article 17 of the CPC, suspicion and accusation cannot be based on evidence obtained illegally. This means that the evidence substantiating the suspicion is subject to assessment at the pre-trial investigation stage and complaints under clause 10 of part 1 of Article 303 of the CPC provide for such judicial control. However, should the substantiation itself end with the verification of the sufficiency of evidence to serve a notice of suspicion? Shouldn't the validity of the suspicion also include verification of the correctness of the qualification of the person's actions? Can the investigating judge control the correctness of the qualification of a person's actions at this stage of the pre-trial investigation? The article analyzes the latest trends in complaints under clause 10, part 1, Article 303 of the CPC and provides answers to the questions raised.

Key words: notice of suspicion, appeal, standard of probable cause, defense, pre-trial investigation, lawyer, criminal proceedings, prosecutor.

Виклад основного матеріалу. Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3 жовтня 2017 р. [1] (набрав чинності з 16 березня 2018 р.) можливості здійснення судового контролю слідчого судді за досудовим розслідуванням були розширені, а захист отримав новий механізм оскарження повідомлення про підозру. Зокрема, ч. 1 ст. 303 КПК було доповнено п. 10, відповідно до якого на досудовому провадженні може бути оскаржено до слідчого судді «повідомлення слідчого, дізнавача, прокурора про підозру після спливу одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, але не пізніше закриття прокурором кримінального провадження або звернення до суду з обвинувальним актом – підозрюваним, його захисником чи законним представником». Після внесення змін до КПК науковці та практики досі продовжують дискусію щодо досконалості механізмів оскарження, меж судового контролю повідомлень про підозру та інші аспекти зазначеного правового механізму. Повідомлення про підозру можна оскаржити, подавши відповідну скаргу до слідчого судді, якщо і саме повідомлення за формою та змістом, і процедура повідо-

влення про підозру не відповідають вимогам КПК або ж якщо повідомлення містить інформацію, яка дійсності не відповідає або коли підозра є необґрунтованою. Кількість випадків, коли скаргу задовольняють з кожним роком збільшується. Таку динаміку слід вважати позитивною тенденцією. Однак в резонансних справах шанси скасувати повідомлення про підозру за наявності будь-яких підстав для скасування є мінімальними. Скасування повідомлення про підозру та визнання осіб такими, що не набули статусу підозрюваного внаслідок недоліків процедури повідомлення або інших дефектів повідомлення про підозру тягне за собою ряд позитивних наслідків для сторони захисту, таких як скасування запобіжних заходів стосовно такої особи, а рішення про скасування повідомлення про підозру фактично визнає, в окремих випадках, відсутність підстав для кримінального переслідування особи. Однак за однакових вихідних даних (тобто за однакових недоліків процедури повідомлення про підозру) прийняті слідчими суддями рішення в результаті розгляду таких скарг, можуть бути діаметрально різними навіть в межах одного суду. З точки зору принципу законності така ситуація викликає питання, з іншого боку – слідчий суддя приймає рішення на основі своєї суб'єктивної оцінки фактичних обставин кожної конкретної справи.

КПК України не встановлює будь-яких обмежень щодо предмета перевірки під

час розгляду слідчим суддею скарги на повідомлення про підозру. Право доступу до суду не може бути обмежено у такий спосіб або у такій мірі, що буде порушена сама його сутність (справа «Мельник проти України») [2]. Обмеження, накладене на доступ до суду, буде несумісним з п. 1 ст. 6 Конвенції, якщо воно не має законної мети або коли не існує розумної пропорційності між застосованими засобами та законністю мети, яку прагнуть досягти (рішення ЄСПЛ «Тіннеллі та сини, Лтд та ін.», «Мак-Елдуф та інші проти Сполученого Королівства») [3]. Більш того, обмеження стосовно можливості проаналізувати обґрунтованість підозри під час оскарження повідомлення про підозру та можливість довести, наприклад, відсутність підстав для кримінального переслідування на етапі досудового розслідування порушує принцип рівності сторін кримінального провадження, тому правильною слід вважати позицію, коли повідомлення про підозру оскаржується з підстав її (повідомлення) необґрунтованості у сукупності з іншими процедурними порушеннями або як самостійна підстава для оскарження в порядку п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК. Таким чином не тільки процедурні дефекти здійснення повідомлення про підозру можуть бути підставою для задоволення скарг в порядку п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК, а так само сутнісні / змістовні дефекти повідомлення про підозру, до яких, очевидно, слід віднести: відсутність доказів обґрунтованої підозри, а отже і відсутність підстав для кваліфікації дій особи за статтями, які їй інкримінують.

При оскарженні повідомлення про підозру важливими є наступні положення КПК: 1) підозра не може ґрунтуватися на доказах, отриманих незаконним шляхом (ч. 3 ст. 17 КПК України); 2) захисник зобов'язаний використовувати засоби захисту, передбачені КПК та іншими законами України, з метою, зокрема, забезпечення з'ясування обставин, які спростовують підозру (ч. 1 ст. 47 КПК України); 3) слідчий суддя – суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому КПК, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні (п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України); 4) слідчий суддя за своїм вну-

трішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінює кожний доказ із точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення (ч. 1 ст. 94 КПК України). З урахуванням викладеного, предметом оскарження повідомлення про підозру може бути будь-який недолік самого повідомлення про підозру (як процесуального документа за формою), будь-яке порушення процедури повідомлення про підозру, сутнісний / змістовний недолік повідомлення про підозру – відсутність доказів обґрунтованої підозри, а отже – відсутність підстав для кваліфікації особи за статтею, яку їй інкримінують.

Чи може бути оскаржена повідомлення про підозру через невірну кримінально-правову кваліфікацію особи? Очевидно, що так. Так, у справі № 757/11541/23-к підставами для скасування повідомлення про підозру було відсутність «прямих доказів вчинення кримінального правопорушення саме ОСОБА_7, а повідомлення про підозру містить невірну кваліфікацію кримінального правопорушення». Однак в процесі розгляду скарги слідчий суддя взагалі не проаналізував правильність / не правильність кримінально-правової кваліфікації та відмовив в задоволенні скарги обмежившись лише твердженням, що «повідомлення про підозру здійснено за наявності достатніх доказів, які давали можливість дійти переконливого висновку, що ОСОБА_7 була причетна до вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 187 КК України» [4]. У іншій скарзі в порядку п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК адвокат вказував, що «правова кваліфікація інкримінованого ОСОБА_4 кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 367 КК України, складається із абстрактних формулювань та не містить жодних належних та достовірних фактів чи інформації, на підставі яких можливо дійти висновку, що особою було вчинено вказане кримінальне правопорушення. Однак слідчий суддя не зробив оцінку правильності кваліфікації, зазначивши, що «повнота та всебічність проведеного

розслідування не є тими обставинами, які мають оцінюватись слідчим суддею при з'ясуванні достатності доказів, що стали підставою повідомлення особі про підозру» [5].

ВАКС з 05.09.2019 по 31.05.2024 задовольнив лише 3 скарги про скасування повідомлення про підозру. У одному з цих трьох кейсів (Ухвала ВАКС у справі № 991/8051/20 від 07.10.2020 [6]) скаржник, крім процедурних аспектів, також порушив питання відсутності в діях особи ознак інкримінованих йому кримінальних правопорушень, і, фактично, через категорію «обґрунтованість підозри» порушував і питання правильності кримінально-правової кваліфікації дій особи. Слідчий суддя, проаналізувавши матеріали скарги, через співставлення змістовної складової об'єктивної сторони інкримінованого особі складу кримінального правопорушення (ст. 351-2 КК України) та дій, які інкриміновані особі зробив висновок про відсутність фактичних обставин кримінально караних протиправних дій, передбачених ст. 351-2 КК і скасував повідомлення про підозру в частині повідомленої підозри у вчиненні кримінального правопорушення передбаченого статтею 351-2 КК України [6].

Ухвалою Святошинського районного суду м. Києва від 14.03.2019 р. скасовано повідомлення про підозру на підставі того, що слідчий не довів причетність особи до вчиненого кримінального правопорушення, а у межах досудового розслідування не було зібрано достатньо доказів, на підставі чого така підозра визнана необґрунтованою [7]. Ухвалою Шевченківського районного суду м. Києва від 06.03.2019 р. слідчий суддя дійшов висновку, що підозра є необґрунтованою. У своєму рішенні він зазначив, що слідство не спростувало аргументів сторони захисту щодо підроблення підпису підозрюваного на фінансових документах. Жодних судово-почеркознавчих експертиз, які б достовірно встановили, чи належить підпис підозрюваному, сторона обвинувачення не призначила [8].

З іншого боку, слідчі судді, відмовляючи в задоволенні скарги в порядку п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України (з підстав обґрунтованості / необґрунтованості повідомлення про підозру) зазначають, що «перевірка

повідомлення про підозру з точки зору обґрунтованості підозри з врахуванням положень ст. 17 КПК України не входить до предмету судового розгляду, який здійснюється слідчим суддею відповідно до положень пункту 10 ч. 1 ст. 303 КПК України і на стадії досудового розслідування, а може бути лише предметом безпосереднього судового розгляду кримінального провадження судом, оскільки на стадії досудового розслідування слідчий суддя не уповноважений вдаватись до оцінки отриманих слідством доказів та порядку їх отримання, давати оцінку зібраним доказам з точки зору їх допустимості, а без такої оцінки висновки щодо обґрунтованості повідомленої особі підозри неможливі. На стадії досудового розслідування слідчий суддя може, враховуючи правову позицію Європейського суду з прав людини щодо визначення поняття «обґрунтована підозра» як існування фактів або інформації, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення (рішення від 21.04.2011 р. у справі «Нечипорук і Йонкало проти України»), оцінити лише достатність зібраних доказів для підозри певної особи у вчиненні кримінального правопорушення, не вдаючись до їх оцінки як допустимих.

Відсутність уніфікованої позиції стосовно обсягу і меж судового контролю повідомлення про підозру порушує принцип правої визначеності, оскільки, фактично не відомо чи буде перевірено повідомлення про підозру з підстав обґрунтованості, в тому числі з підстав наявності підстав для кваліфікації дій особи за статтями, які їй інкримінуються.

Обґрунтованість підозри, крім цього, є об'єктом оцінки слідчого судді під час обрання запобіжних заходів (п. 1 ч. 1 ст. 194 КПК), тому можна зробити висновок, що механізми перевірки обґрунтованості підозри, які застосовуються під час оскарження повідомлень про підозру в порядку п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК – ідентичні тим, що застосовуються під час обрання запобіжних заходів.

Варто говорити про необґрунтованість підозри і у тому випадку, коли мали місце порушення правил підслідності і докази самої підозри були зібрані неналежним

на це органом досудового розслідування, неуповноваженим слідчим, прокурором тощо Без оцінки самих доказів по суті слідчий суддя може зробити висновок про неналежного суб'єкта, який вручив та склав повідомлення про підозру і про недопустимість доказів, які були зібрані неналежним суб'єктом.

Про необґрунтованість підозри можна говорити і в тому випадку, коли рівень обґрунтованості не зростає з моменту повідомлення про підозру, а лишається на тому ж початковому рівні тобто версія сторони обвинувачення про ймовірну причетність особи до кримінального правопорушення не підтверджується новою інформацією (новими доказами), що спростовує правильність обраної стороною обвинувачення версії [9]. Перевірити рівень обґрунтованості підозри можна після розгляду клопотання про продовження строку досудового розслідування або при розгляді клопотання про продовження строку дії запобіжного заходу сторона обвинувачення обґрунтовує наявність підстав і для продовження

строку досудового розслідування і для продовження дії обраного раніше запобіжного заходу. Тоді, порівнявши докази обґрунтованості повідомлення про підозру можна стверджувати про те, що рівень обґрунтованості підозри зростає / зменшується або перебуває в статичності, що за певних обставин, може свідчити про необґрунтованість повідомлення про підозру і не підтвердження версії сторони обвинувачення про фактичні обставини ситуації, якій надається кримінально-правова оцінка.

Висновки. Обґрунтованість підозри може бути предметом перевірки в порядку п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК. Слід вважати правильною практику слідчих суддів, які не обмежуються виключно аналізом / оцінкою процедурних моментів під час розгляду скарг в порядку п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК, але також аналізують/оцінюють обґрунтованість підозри з позиції достатності доказів. Слідчий суддя також може оцінювати правильність кваліфікації дій особи під час здійснення аналізу обґрунтованості повідомлення про підозру.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147a-19#Text>
2. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Мельник проти України» від 26 березня 2006 р. (заява № 72286/01) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_049#Text
3. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Тіннеллі та сини, Лтд та ін.» і «Мак-Елдуф та інші проти Сполученого Королівства» від 10 липня 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_030#Text (дата звернення 5.03.2020)
4. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 11.04.2023, справа № 757/11541/23-к, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110217500>
5. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 17.12.2024, справа № 757/53404/24-к URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123889603>
6. Ухвалою ВАКС у справі № 991/8051/20 від 07.10.2020. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92181757>
7. Ухвала слідчого судді Святошинського районного суду м. Києва від 14 берез. 2019 р., справа № 759/4471/19 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80450230>.
8. Ухвала слідчого судді Шевченківського районного суду м. Києва від 6 берез. 2019 р., справа № 761/8619/19 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80326036>.
9. Анастасія Чистякова Повідомлення про підозру, Юрінком Інтер, Київ, 2023 р., 211 с.